

dr Wioletta Wierzbicka

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Czynniki lokalizacji przedsiębiorstw w warunkach zmienności otoczenia

Factors affecting the location of an enterprise in a changing business environment

Streszczenie: W artykule scharakteryzowano zmiany, jakie zaszły w odniesieniu do czynników lokalizacji przedsiębiorstw. Szczególną uwagę zwrócono na zakres postrzegania współczesnych czynników lokalizacji oraz ich znaczenie. Wykazano, iż o jakości lokalizacji danego miejsca w znacznej mierze decydują obecnie czynniki jakościowe, „miękkie”, mające bardzo często charakter pozaekonomiczny. Zwrócono również uwagę na fakt, iż zarówno jakość lokalizacji, jak również wymagania przedsiębiorstw co do walorów lokalizacyjnych, są zmienne w czasie. W warunkach zmienności otoczenia, analizy lokalizacyjne przeprowadzane przez przedsiębiorstwa powinny mieć zatem charakter ciągły.

Słowa kluczowe: czynniki lokalizacji, przedsiębiorstwa, zmienność otoczenia

Abstract: Factors that affect the location of a business were analyzed in this study. Particular attention was paid to the perceived importance of modern factors affecting business location. It was found that today the location of an enterprise is increasingly affected by qualitative factors referred to as non-economic or soft. It was also demonstrated that both the quality of business location and entrepreneurs' expectations related to location advantages change over time. In a rapidly changing business environment, business site selection and location analyses should be performed continuously.

Keywords: factors affecting the location, enterprises, changeability of the business environment

Wstęp

Każde przedsiębiorstwo, które podejmuje decyzję o rozpoczęciu działalności gospodarczej, poszukuje optymalnego miejsca lokalizacji. Wybór miejsca prowadzenia działalności gospodarczej nie jest jednak zadaniem prostym. Jest to decyzja o charakterze gospodarczym, która wpływa na późniejsze warunki działania, koszty i ogólną efektywność przedsiębiorstwa¹. Wybór miejsca lokalizacji powinien odbywać się zatem w myśl zasady gospodarności. Przedsiębiorstwo powinno wybrać lokalizację w takim miejscu, gdzie nastąpi albo najszybsze wykorzystanie zasobów przy danym zaangażowaniu środków,

¹ W. Budner, *Czynniki lokalizacji inwestycji a możliwości rozwoju ekonomicznego gmin w Polsce*, „Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum” 2007, Nr 6(3) 2007, s. 45.

lub też cel zostanie osiągnięty przy minimum nakładów². Przedsiębiorstwo powinno mieć przy tym na uwadze, iż jakość lokalizacji tego samego miejsca może być różna dla podmiotów różniących się wielkością, strukturą organizacyjną lub rodzajem wykonywanej działalności³. Ponadto, dane miejsce może mieć różną wartość lokalizacyjną w czasie⁴. O jakości lokalizacji danego miejsca decyduje bowiem bardzo wiele wzajemnie powiązanych czynników, zarówno o charakterze ekonomicznym, przyrodniczym jak i społecznym, których zakres, sposób pojmowania i definiowania zmienia się w czasie. Pojawiają się coraz to nowe czynniki, często trudno mierzalne, jakościowe. Zmienia się także relatywna ważność tych czynników, bowiem zmienne są wymagania przedsiębiorstw, co do atrakcyjności lokalizacyjnej danego miejsca⁵. Daje się więc zauważyć, iż zbiór czynników lokalizacji działalności gospodarczej nie tylko się rozszerza, ale następuje również jego przewartościowanie.

W świetle powyższego, w artykule podjęto próbę scharakteryzowania zmian jakie zaszły w ostatnich latach w odniesieniu do czynników lokalizacji działalności gospodarczej. Szczególną uwagę zwrócono na współczesne ujęcie czynników lokalizacji, ich klasyfikację oraz zachowania lokalizacyjne przedsiębiorstw w warunkach zmienności otoczenia.

Ewolucja zmian w zakresie czynników lokalizacji przedsiębiorstw

Spojrzenie na kwestię czynników lokalizacji działalności gospodarczej, niewątpliwie uległo zmianie. A. Weber, który jak pierwszy wprowadził do literatury pojęcie „czynnika lokalizacyjnego”, definiował go w sposób następujący: „jedna z wyraźnie zarysowujących się korzyści, która przejawia się w działalności gospodarczej wówczas, gdy działalność ta jest prowadzona w określonym punkcie lub na określonym obszarze. Przez korzyść tę rozumiał przy tym, oszczędność w kosztach produkcji”⁶. Autor, wskazywał zatem, iż najważniejszym czynnikiem lokalizacji przemysłu są koszty transportu, zarówno surowców, jak i wyrobów gotowych. Optymalna lokalizacja przedsiębiorstwa w przestrzeni, oznaczała dla niego punkt minimalnych kosztów transportu, a tym samym obniżkę kosztów produkcji⁷.

Dogodne położenie, które wpływa na niski poziom kosztów surowców, pracy a przede wszystkim transportu, także przez pozostałych przedstawicieli klasycznych teorii lokalizacji, uznawane było za główną przyczynę umiejscow-

² B. Plawgo, E. Chilicka, *Lokalizacyjne uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego w województwie podlaskim*, [w:] A.F. Bocian (red.), *Rozwój regionalny a rozwój zrównowagony*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 63.

³ K. Firlej, *Lokalizacja przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w fazie transformacji*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2009, T. XI, Z. 1, s. 85.

⁴ H. Godlewska, *Lokalizacja działalności gospodarczej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Finansów Międzynarodowych, Warszawa 2001, s. 18.

⁵ W. Wierzbicka, *Quality of location in regions and economic efficiency of private companies in Poland*, „Olsztyn Economic Journal” 2013, Nr 8 (2/2013), s. 127.

⁶ W. Budner, *Lokalizacja przedsiębiorstw: aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 57.

⁷ J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*. Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2007, s. 47.

wienia działalności gospodarczej w przestrzeni. Motywy i skutki wyboru określonej lokalizacji, wskazywane przez poszczególnych twórców, różniły się jednak w sposób istotny. Syntetyczne ujęcie tej kwestii przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Klasyczne teorie lokalizacji

Teorie lokalizacji	Motywy lokalizacji	Skutki wyboru lokalizacji
J.H. Thünen	Bliskość ośrodków centralnych	Specjalizacja produkcji wyznaczona warunkami naturalnymi. Wzrost korzyści wraz ze zbliżaniem produkcji do miejsc centralnych.
A. Weber	Czynniki ogólne i specyficzne. Koszty surowców, pracy i transportu.	Koncentracja produkcji w ośrodkach o niskich kosztach.
W. Christaller	Koszty transportu Popyt Korzyści skali	Pionowa organizacja produkcji w przestrzeni. Dominująca rola ośrodków centralnych.
A. Lösch	Koszty transportu Możliwości wykorzystania skali produkcji Struktura popytu	Centralizacja produkcji, jeżeli: - korzyści skali są nieskończone, - koszty transportu niskie. Rozproszenie produkcji, jeżeli: - nie ma korzyści skali, - koszty transportu wysokie.
A. Weber E.M. Hoover W. Isard	Korzyści będące wynikiem: - dogodnego położenia, - komplementarnego zatrudnienia, - nagromadzenia instytucji usługowych. Korzyści aglomeracji i urbanizacji	Koncentracja działalności w przestrzeni – polaryzacja.

Źródło: K. Gawlikowska-Hueckel, *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej. Konwergencja czy polaryzacja?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 23-24.

Pomimo wskazanych cech różnicujących, elementem łączącym klasyczne teorie lokalizacji jest to, że za najważniejsze czynniki decydujące o lokowaniu działalności gospodarczej w danym miejscu, uznają korzyści i koszty wynikające z określonego rozmieszczenia tej działalności. W myśl tego, przedsiębiorstwo może wybrać taką lokalizację, która zapewni mu większą efektywność działania, poprzez obniżenie kosztów produkcji lub maksymalizację zysków.

W miarę upływu czasu oraz zmian zachodzących w strukturach przemysłowych, zaczęto akcentować coraz to nowe czynniki lokalizacji. Twórcy teorii polaryzacji, wyjaśniając przyczyny pogłębiających się nierówności rozwoju, zaczęli podkreślać rolę takich czynników lokalizacji jak: innowacyjność regionów, korzyści aglomeracyjne oraz wielkość popytu wewnętrznego i zewnętrznego, która może być punktem wyjścia kumulatywnej przyczynowości, po-

wstawania centrów wzrostu oraz efektów rozprzestrzeniania i wymywania⁸. Przedsiębiorstwa, zgodnie z założeniami wspomnianych teorii, miejsca lokalizacji miały poszukiwać w dużych ośrodkach metropolitalnych. Na tych obszarach swoją działalność lokują bowiem gałęzie przemysłu zaawansowane technologicznie, silnie konkurujące na arenie międzynarodowej i to właśnie te miejsca stają się „biegunami rozwoju”⁹. Podkreślano również, iż aglomeracja przyciąga pracowników oraz zwiększa opłacalność produkcji. Zaletą zlokalizowania firmy w pobliżu dużych rynków produktów i pracy, będzie więc redukcja kosztów handlu i płac nominalnych¹⁰.

Istotne zmiany w zakresie postrzegania oraz hierarchii czynników lokalizacji działalności gospodarczej nastąpiły w latach 80. XX w. Zmiany zachodzące w procesach produkcji, określane jako przejście od fordyzmu do postfordyzmu, a więc od ekonomii skali do ekonomii jakości, od produkcji masowej i standardowej do produkcji zindywidualizowanej i elastycznej, od konkurencji kosztowej do jakościowej, od opierania się na surowcach podstawowych do wiedzy jako kluczowego kapitału, wymagały nowego spojrzenia na czynniki lokalizacji działalności gospodarczej¹¹. Zaczęto podkreślać rolę takich czynników lokalizacji jak kapitał ludzki, kapitał społeczny czy innowacyjność regionu, wskazując przy tym, iż odpowiednie wyposażenie regionu w te właśnie czynniki, nie tylko zachęca przedsiębiorstwa do lokowania tam działalności, ale sprzyja również poprawie ich konkurencyjności i efektywności¹². Wychodząc z założenia, że każdy region ma pewne podobne cechy i dysponuje zbliżoną infrastrukturą, zaczęto akcentować konieczność znalezienia przez przedsiębiorstwa takich elementów lokalizacji, które mogłyby im pozwolić na osiągnięcie wyższego poziomu rozwoju. Takimi elementami, zdaniem zwolenników teorii endogenicznego rozwoju, mogą być unikatowe atrybuty regionu wynikające z naturalnych uwarunkowań i historii oraz nabyte, stale udoskonalane przez lokalną społeczność¹³. Elementy te, to bardzo często czynniki nieekonomiczne, miękkie, specyficzne dla danego regionu, takie jak instytucje, struktury społeczne i relacje lokalne, tworzenie się wiedzy, tradycja i kultura współpracy¹⁴. Nowy paradygmat rozwoju, odrzuca bowiem jednolitą i linearną wizję rozwoju regionalnego uznając, że każdy region ma wyjątkowy zestaw własnych cech, tworzących specyficzny potencjał rozwojowy¹⁵. Przy wyborze miejsca lokalizacji działalności gospodarczej, przedsiębiorstwa powinny brać zatem pod uwagę

⁸ W. Wierzbicka, *Regionalne zróżnicowanie efektywności przedsiębiorstw prywatnych w Polsce (rozprawa doktorska)*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2012, s. 131.

⁹ Z. Strzelecki, *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 83.

¹⁰ R. M. Grajeda, A. de León-Arias, *Spatial Implications of International Trade under the New Economic Geography Approach*, Munich Personal RePEc 2009, Paper No. 18076, s. 2-3.

¹¹ K. Olejniczak, *Nowe teorie rozwoju regionalnego w praktyce Unii Europejskiej*, [w:] A. Adamczyk, J. Borkowski (red.), *Regionalizm, polityka regionalna i Fundusze Strukturalne w Unii Europejskiej*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 25-26.

¹² W. Wierzbicka, *Regionalne zróżnicowanie...*, op. cit., s. 131.

¹³ A. Smalec, *Innowacyjność jako czynnik rozwoju regionu*, [w:] L. Brol (red.), *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2008, Nr 3(1203), s. 65.

¹⁴ K. Olejniczak, *Nowe teorie rozwoju regionalnego...*, op. cit., s. 26.

¹⁵ T.G. Grosse, *Innowacyjna gospodarka na peryferiach?*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 51.

wielkość oraz jakość wspomnianego potencjału rozwojowego, jego adekwatność do specyfiki planowanej działalności, możliwości jego wykorzystania oraz zmienność w czasie. Przedsiębiorstwa powinny mieć również na uwadze to, iż czynniki o charakterze endogenicznym są ściśle powiązane z czynnikami o charakterze egzogenicznym i hybrydowym. Zatem jak wskazuje K. Kuciński, w celu zapewnienia rozwoju przedsiębiorstw i zwiększenia ich konkurencyjności, niezbędne jest nie tylko właściwe wykorzystanie zasobów własnych regionu, ale również przyciągnięcie zasobów zewnętrznych oraz ich odpowiednie ukierunkowanie, przy użyciu instrumentów jakimi dysponuje władza publiczna¹⁶.

Zmiany jakie zaszły w odniesieniu do czynników lokalizacji przedsiębiorstw można zatem podsumować następująco. Na znaczeniu straciło „położenie”, pojawiło się bowiem „miejsce” rozumiane jako zespół uwarunkowań rozwoju niezwiązanych bezpośrednio z kosztami transportu i pracy, ale raczej z lokalną jakością życia, poziomem edukacji i sprawnością lokalnych elit¹⁷. Miejsce ilościowych kryteriów lokalizacji zajęły w znacznej mierze, kryteria jakościowe, wśród których wymienić można: kwalifikacje siły roboczej, sprawność administracji czy zróżnicowanie struktury gospodarczej¹⁸. Nie znaczy to jednak, że koncentracja działalności i efekt aglomeracji oraz powiązania między przedsiębiorstwami przestają mieć znaczenie. Geograficzna bliskość firm, nadal jest istotna, dostarcza bowiem bodźców do poprawy konkurencyjności, efektywności i specjalizacji, stymuluje innowacyjność, sprzyja także procesom założycielskim, gdyż tzw. firmy „odpryskowe” (*spin-offs*) lokują się zazwyczaj w pobliżu firmy macierzystej. Współcześnie kładzie się jednak nacisk na inne walory tych powiązań niż wyłącznie zapewnienie efektywnego zbytu i zaopatrzenia oraz kooperacji w procesie produkcji¹⁹. Nowe nurty w teorii lokalizacji, opierają się na założeniu, że znaczącą rolę w wyborze lokalizacji odgrywają również czynniki pozaekonomiczne. Decyzje lokalizacyjne zawierają tym samym znaczny element niepewności i ryzyka, który należy traktować jako rodzaj kosztów ponoszonych przez przedsiębiorców²⁰. Wspomnieć również należy, że znaczenie poszczególnych czynników lokalizacji, nie jest aż tak zróżnicowane sektorowo, jak było to jeszcze kilkanaście lat temu. Wynika to m.in. z transformacji sektorów tradycyjnych w sektory wysokich technologii, z przekształcenia sektorów pracochłonnych w nauko chłonne oraz rozwoju infrastruktury²¹. Pewne zmiany obserwuje się również w odniesieniu do trwałości podjętych decyzji lokalizacyjnych. W konsekwencji bardzo szybkich zmian zachodzących w gospodarce, przedsiębiorstwa coraz częściej decydują się na zmianę miejsca

¹⁶ K. Kuciński, *Regionalna perspektywa przedsiębiorczości*, [w:] K. Kuciński (red.), *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce*, Difin, Warszawa 2010, s. 53-54.

¹⁷ K. Szólek, *Zmiany paradygmatów rozwoju jako uwarunkowania regionalnych i lokalnych polityk innowacji w Polsce*, „Prace Naukowe Dolnośląskiego Centrum Studiów Regionalnych. Seria Konferencje” 2007, Nr 7, s. 22.

¹⁸ G. Gorzelak, *Bieda i zamożność regionów*, „Studia regionalne i lokalne” 2003, Nr 1(11), s. 45.

¹⁹ M. Gancarczyk, J. Gancarczyk, *Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w województwie małopolskim*, Wydawnictwo Sądeckiej Izby Gospodarczej i Wyższej Szkoły Biznesu - NLU, Nowy Sącz 2007, s. 13.

²⁰ H. Godlewska, *Lokalizacja działalności gospodarczej...*, op. cit., s. 41.

²¹ M. Fabińska, T. Piasecki, *Benchmarking regionalny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzanie w Łodzi, Łódź 2007, s. 11.

lokalizacji (tzw. delokalizację) lub zmianę profilu działania w dotychczasowym miejscu lokalizacji.

Klasyfikacja czynników lokalizacji

Czynniki lokalizacji działalności gospodarczej zasadniczo dzielą się na czynniki warunkujące efektywność przedsiębiorstw (np. dyspozycyjność i koszt pozyskania podstawowych czynników produkcji, jakość zarządzania) oraz czynniki warunkujące wykorzystanie pożytków płynących z tej efektywności (np. przestrzenne zróżnicowanie wielkości i ceny zbytu). W literaturze przedmiotu znaleźć jednak można szereg innych klasyfikacji czynników lokalizacji. D. Waldziński, dzieli je na przykład ze względu na: przedmiot (czynniki przyrodnicze, ekonomiczno-techniczne, instytucjonalne), oraz funkcje działalności gospodarczej (czynniki produkcyjne, dystrybucyjne, organizacyjne)²². W. Budner, biorąc pod uwagę kryterium historyczne, dzieli je z kolei na czynniki tradycyjne (wynikające z założeń ekonomii klasycznej) oraz nowoczesne (akcentowane przez współczesne teorie rozwoju regionalnego)²³. B. Plawgo i E. Chylicka, dokonując klasyfikacji czynników lokalizacji pod względem możliwości ich pomiaru, wskazują natomiast na następujące ich rodzaje²⁴:

- czynniki twarde, czyli łatwo mierzalne i bezpośrednio związane z działalnością przedsiębiorstw,
- czynniki miękkie, trudno mierzalne i nie związane bezpośrednio z działalnością przedsiębiorstw.

Bardzo dobrym odzwierciedleniem zmian, jakie zaszły w odniesieniu do czynników lokalizacji działalności gospodarczej, są dwie ostatnie klasyfikacje. W hierarchii czynników lokalizacyjnych, podobnie jak w ogólnej hierarchii determinant rozwoju gospodarczego, infrastruktura materialna (mierzalna) ustąpiła miejsca infrastrukturze niematerialnej (niemierzalnej). Zmienił się również zakres oraz sposób definiowania poszczególnych czynników lokalizacji. Potwierdzeniem tego, może być klasyfikacja zaproponowane przez G. Gorzelaka i B. Jałowieckiego, którą przedstawiono w tabeli 2.

²² D. Waldziński, *Polityka regionalna w Polsce w procesie przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2005, s. 39.

²³ W. Budner, *Czynniki lokalizacji inwestycji...*, op. cit., s. 44-45.

²⁴ B. Plawgo, E. Chylicka, *Lokalizacyjne uwarunkowania...*, op. cit., s. 68-69.

Tabela 2. Tradycyjne i współczesne czynniki lokalizacji

Lata 60. XX w.	Od lat 90. XX w.
<ul style="list-style-type: none"> - łatwość naboru siły roboczej, - koszty robocizny, - słabość związków zawodowych, - możliwość nabycia budynków/nieruchomości - łatwość nabycia surowców, - koszty transportu, infrastruktura transportowa, - dostatek mocy, - dogodne powiązania z rynkiem, - lokalne możliwości kooperacji, - specjalizacja lokalnego przemysłu, - niskie podatki, - pomoc finansowa władz publicznych, - klimat, ... 	<ul style="list-style-type: none"> - kwalifikacje siły roboczej, - koszty robocizny, - koszty wynajęcia obiektów produkcyjnych i biurowych, - ceny ziemi, - bliskość autostrady, - bliskość lotniska międzynarodowego, - ponadregionalne połączenia kolejowe, - koszty energii, - bliskość dostawców, - jakość administracji lokalnej, - opłaty lokalne, - usługi miejscowych banków, - wspieranie działalności gospodarczej przez władze publiczne, jednostki obsługi biznesu, izby gospodarcze, - dobry wizerunek miasta regionu, - bliskość szkół wyższych, - bliskość instytutów badawczych, - komunikacja miejska, - mieszkania, - zaplecze medyczne, - życie kulturalne, - możliwość wypoczynku, ...

Źródło: G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Konkurencyjność regionów*, „Studia regionalne i Lokalne” 2000, Nr 1, s. 12.

Czynnik lokalizacji jest wciąż fundamentem przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw. Rola poszczególnych czynników lokalizacji niewątpliwie uległa jednak zmianie. Przewaga konkurencyjna zależy obecnie nie od samej dostępności zasobów czynników produkcji, ale od stopnia efektywności wykorzystania dostępnych zasobów oraz produktywności na poziomie wyższym niż konkurencja²⁵. Zmienił się również sposób definiowania zasobów czynników produkcji. Współcześnie klasyfikowane i definiowane są one na przykład w sposób następujący²⁶:

- infrastruktura techniczna – rozumiana jako wyposażenie regionu i dostęp mieszkańców oraz podmiotów gospodarczych do urządzeń i sieci wodno-kanalizacyjnej, energetycznej, gazowej, centralnego ogrzewania, telekomunikacyjnej (w tym komputerowej z dostępem do Internetu), transportowej, ochrony środowiska itd.;

²⁵ M.E. Porter, *Clusters and the new economics of competition*, „Harward Business School Press” 1998, No. 76(6), s. 77.

²⁶ P. Churski, *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*, Seria Geografia Nr 79. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2008, s. 33.

- kapitał ludzki – rozumiany jako wyposażenie regionu w zasoby wykwalifikowanej i wykształconej siły roboczej z dostępem do oferty edukacyjnej umożliwiającej kształcenie ustawiczne, a przez to dostosowywanie się do zmieniających się potrzeb rynku pracy;
- czynniki miękkie, w tym kapitał społeczny i innowacyjność – rozumiane jako zbiór czynników tworzących warunki do budowania regionalnej gospodarki opartej na wiedzy, będącej podstawą współczesnego rozwoju gospodarczego, który obejmuje: dostęp do nowych technologii, dyfuzję innowacji, kulturę przedsiębiorczości, zdolność do tworzenia sieci współpracy i skupisk przedsiębiorstw, wyposażenie instytucjonalne.

Szczególne znaczenie przypisuje się przy tym czynnikom miękkim, które traktowane są jako konglomerat cech tworzących tzw. „klimat inwestycyjny” związany z polityką władz rządowych i samorządowych danego regionu, stabilnością polityczną regionu, innowacyjną chłonnością regionów oraz specyficznymi dla danego obszaru stosunkami politycznymi, społecznymi i kulturowymi. Czynniki te, w warunkach zacierania się różnic w dostępie do zasobów czynników produkcji, stają się coraz bardziej istotne²⁷. Jednym z nich jest wiedza, która przez wielu ekonomistów, uznawana jest współcześnie za najważniejszy czynnik produkcji, na którym przedsiębiorstwa powinny opierać swoją przewagę konkurencyjną. Wysoki poziom wiedzy²⁸ w regionie, na obszarze którego przedsiębiorstwo prowadzi działalność gospodarczą, przekłada się bowiem na jego efektywność ekonomiczną. Zależność tę potwierdzają między innymi wyniki badań prowadzonych przez autorkę (patrz: Wierzbicka W. 2012, s. 179-216; Wierzbicka W. 2013, s. 121-134). Istotne znaczenie, co stanowi swoiste novum w zakresie postrzegania czynników lokalizacji, przypisuje się również wyposażeniu instytucjonalnemu regionu. Czynniki te traktowany jest jako ważne kryterium lokalizacji działalności gospodarczej i odnoszony jest między innymi do²⁹:

- jakości i sprawności administracji publicznej – w tym jakości świadczonych usług publicznych, warunków prowadzenia działalności gospodarczej, metod aktywizacji działalności gospodarczej oraz otoczenia biznesu;
- zdolności instytucjonalnej do zarządzania rozwojem – czyli umiejętności planowania, wdrażania i rozliczania polityk, strategii, programów i projektów rozwojowych.

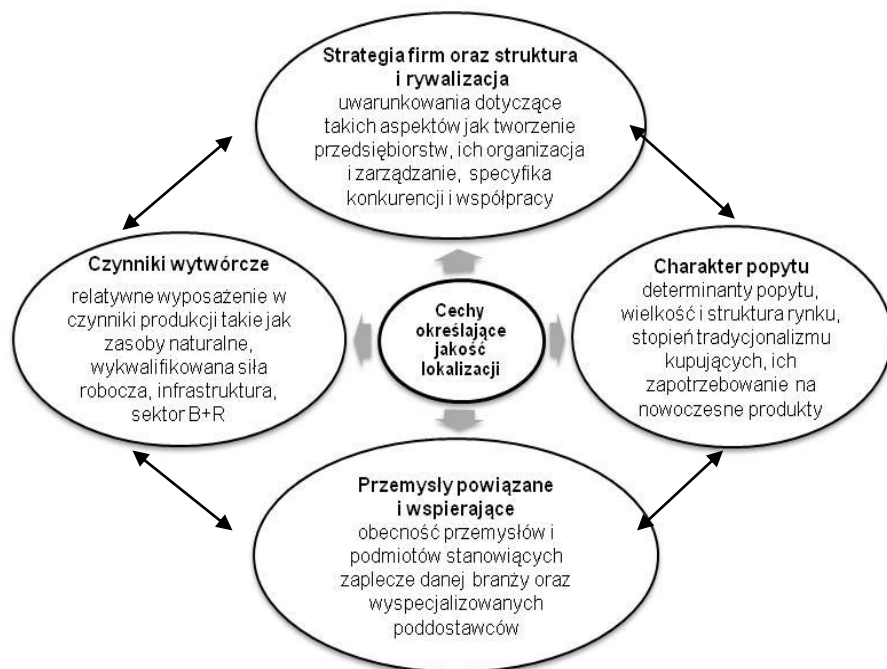
Ciekawe ujęcie współczesnych czynników lokalizacji działalności gospodarczej proponuje również M.E. Porter. Autor, wyróżnia cztery najistotniejsze cechy, tzw. „diament” Portera, które mogą sprzyjać bądź utrudniać działanie firmy i tworzenie przez nią przewagi konkurencyjnej w określonych lokalizacjach³⁰. Czynniki te przedstawiono na rysunku 1.

²⁷ H. Godlewska, *Lokalizacja działalności gospodarczej...*, op. cit., s. 17.

²⁸ Poziom wiedzy zgodnie z metodologią KAM rozumiany jest jako wyposażenie regionu w tzw. nośniki wiedzy, które ujmują się w trzech filarach: edukacja, system innowacji, infrastruktura informacyjno-komunikacyjna.

²⁹ *Rozwój regionalny w Polsce. Raport 2009*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 22.

³⁰ M.E. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001, s. 207.

Rys. 1. Czynniki lokalizacji działalności gospodarczej według M.E. Portera

Źródło: opracowanie własne - adaptacja koncepcji M.E. Portera przedstawionej w książce *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.

Wymienione czynniki znajdują się pod wpływem oddziaływania państwa, jak i czynników stochastycznych, wpływających modyfikująco na otoczenie firmy lub jej wewnętrzne środowisko³¹. Państwo może wpływać na jakość i dostępność czynników produkcji poprzez finansowanie szkolnictwa, na popyt krajowy poprzez zamówienia publiczne, na strategię konkurencyjne firm poprzez regulacje dotyczące konkurencyjności, politykę podatkową czy regulacje dotyczące rynku kapitałowego³². Co ważne, wpływ państwa na te czynniki może być zarówno pozytywny jak i negatywny. Jakość lokalizacji w danym miejscu, może tym samym ulec poprawie lub pogorszeniu. W tym drugim przypadku, przedsiębiorstwa zmuszone będą zastanowić się nad tym, czy decydują się na prowadzenie działalności w dotychczasowym miejscu, pomimo konieczności poniesienia pewnych dodatkowych wydatków inwestycyjnych, czy decydują

³¹ H. Godlewska-Majkowska, *Wspieranie przedsiębiorstw. Pomoc publiczna, aspekty regionalne*, [w:] E. Mączyńska (red.), *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 132.

³² M.J. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar*, [w:] W. Bieńkowski i in., *Czynniki i miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarek w kontekście globalizacji – wstępne wyniki badań*, Prace i Materiały Nr 284, Instytut Gospodarki Światowej, Warszawa 2008, s. 8-9.

się na zmianę profilu firmy, a może na jego delokalizację³³. W warunkach zmienności otoczenia, takie decyzje nie raz okazują się koniecznością. Ważne jest zatem, by analizy lokalizacyjne, czyli poszukiwanie optymalnego miejsca dla prowadzenia własnej działalności gospodarczej, odbywały się w sposób ciągły, na różnych etapach funkcjonowania firmy.

Podsumowanie

Wybór miejsca lokalizacji jest bardzo ważną decyzją podejmowaną przez przedsiębiorstwa. Jest to decyzja o charakterze gospodarczym, która wpływa zarówno na wysokość nakładów inwestycyjnych ponoszonych w trakcie uruchamiania działalności, wysokość bieżących kosztów funkcjonowania oraz możliwości rozwojowe firmy. Zakres postrzegania oraz hierarchia czynników lokalizacji przedsiębiorstw, zmienia się jednak w czasie. Tradycyjne teorie lokalizacji podkreślały rolę takich czynników, jak koszty transportu, koszty siły roboczej czy korzyści aglomeracji. Współcześnie akcentuje się natomiast znaczenie takich aspektów jak: dostępność wykwalifikowanej siły roboczej, poziom kapitału społecznego, innowacyjność danego miejsca, obecność instytucji transferu wiedzy, wyposażenie instytucjonalne czy łatwość komunikacji z otoczeniem międzynarodowym. Miejsce twardych (mierzalnych) czynników lokalizacji, zajęły więc w znacznej mierze czynniki miękkie (trudno mierzalne). Przedsiębiorstwa poszukują bowiem takich walorów lokalizacji, które nie tylko zapewnią im minimalizację kosztów produkcji, ale umożliwią również osiągnięcie wysokiej pozycji konkurencyjnej.

Wybór optymalnego miejsca lokalizacji nie jest zadaniem prostym. O jakości lokalizacji decyduje cały zestaw czynników, często trudno mierzalnych, a ponadto wzajemnie ze sobą powiązanych. Zasób informacji niezbędny do podjęcia decyzji o wyborze miejsca lokalizacji, nie zawsze jest więc kompletny, a podjęte decyzje często zawierają w sobie element niepewności i są obarczone ryzykiem. Zmienność otoczenia powoduje ponadto, iż jakość lokalizacji danego miejsca dosyć szybko może ulec zmianie. Zmienne mogą być również wymagania przedsiębiorstw co do walorów, jakimi powinno cechować się miejsce, w którym prowadzona jest działalność. W tej sytuacji, analizy lokalizacyjne przeprowadzane przez przedsiębiorstwa powinny mieć charakter ciągły i powinny odbywać się na różnych etapach funkcjonowania firmy, a nie tylko w momencie rozpoczynania działalności. Co więcej, analizy te powinny obejmować zarówno identyfikację czynników istotnych dla prowadzenia danej działalności, jak również rozpoznanie aktualnych walorów lokalizacyjnych potencjalnego lub bieżącego miejsca lokalizacji. Tylko tak przeprowadzone analizy, umożliwią przedsiębiorstwom pozyskanie wystarczającego zasobu informacji do podjęcia decyzji o rozpoczęciu bądź kontynuowaniu działalności w danym miejscu lub o konieczności zmiany miejsca lokalizacji. W sytuacji wysokiej zmienności otoczenia zewnętrznego oraz wewnętrznej sytuacji przedsię-

³³ H. Godlewska-Majkowska, *Lokalizacja jako uwarunkowanie strategii przedsiębiorstwa*, [w:] K. Kuciński (red.), *Strategie przedsiębiorstw wobec wymogów zrównoważonego rozwoju*, Seria Wydawnicza: Przedsiębiorstwo Współczesne, KNoP SGH, Warszawa 2009, s. 84-85.

biorstw, coraz częściej zdarza się bowiem, że prowadzenie działalności gospodarczej w dotychczasowym miejscu lokalizacji, przestaje być uzasadnione. Firmy chcące utrzymać wysoki poziom efektywności, poszukują wówczas nowego miejsca lokalizacji lub nowego profilu działalności dla dotychczasowej lokalizacji. Konsekwencje tych działań, mogą być niestety niekorzystne z punktu widzenia poziomu rozwoju gospodarczego regionu, na obszarze którego firma była zlokalizowana. Tworzeniem atrakcyjnych warunków lokalizacyjnych na danym obszarze, powinny być więc zainteresowane władze poszczególnych regionów, które w sytuacji tak dynamicznych zjawisk zachodzących w przestrzeni, podejmować powinny w tym zakresie odpowiednie działania.

Bibliografia

- Budner W., *Czynniki lokalizacji inwestycji a możliwości rozwoju ekonomicznego gmin w Polsce*, „Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum”, Nr 6(3) 2007.
- Budner W., *Lokalizacja przedsiębiorstw: aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Chądzkiński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*. Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2007.
- Churski P., *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*, Seria Geografia Nr 79, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2008.
- Fabińska M., Piasecki T., *Benchmarking regionalny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzanie w Łodzi, Łódź 2007.
- Firlej K., *Lokalizacja przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w fazie transformacji*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2009, T. XI, Z. 1.
- Gancarczyk M., Gancarczyk J., *Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w województwie małopolskim*, Wydawnictwo Sądeckiej Izby Gospodarczej i Wyższej Szkoły Biznesu - NLU, Nowy Sącz 2007.
- Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej. Konwergencja czy polaryzacja?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003.
- Godlewska H., *Lokalizacja działalności gospodarczej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Finansów Międzynarodowych, Warszawa 2001.
- Godlewska-Majkowska H., *Lokalizacja jako uwarunkowanie strategii przedsiębiorstwa*, [w:] K. Kuciński (red.), *Strategie przedsiębiorstw wobec wymogów zrównoważonego rozwoju*, Seria Wydawnicza: Przedsiębiorstwo Współczesne, KNoP SGH, Warszawa 2009.
- Godlewska-Majkowska H., *Wspieranie przedsiębiorstw. Pomoc publiczna, aspekty regionalne*, [w:] E. Mączyńska (red.), *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008.

- Gorzelak G., *Bieda i zamożność regionów*, „Studia regionalne i lokalne” 2003, Nr 1(11).
- Gorzelak G., Jałowiecki B., *Konkurencyjność regionów*, „Studia regionalne i Lokalne” 2000, Nr 1.
- Grajeda R.M., de León-Arias A., *Spatial Implications of International Trade under the New Economic Geography Approach*, Munich Personal RePEc 2009, Paper No. 18076.
- Grosse T.G., *Innowacyjna gospodarka na peryferiach?*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
- Kuciński K., *Regionalna perspektywa przedsiębiorczości*, [w:] K. Kuciński (red.), *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce*, Difin, Warszawa 2010.
- Olejniczak K., *Nowe teorie rozwoju regionalnego w praktyce Unii Europejskiej*, [w:] A. Adamczyk, J. Borkowski (red.), *Regionalizm, polityka regionalna i Fundusze Strukturalne w Unii Europejskiej*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Plawgo B., Chilicka E., *Lokalizacyjne uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego w województwie podlaskim*, [w:] A.F. Bocian (red.), *Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- Porter M.E., *Clusters and the new economics of competition*, „Harvard Business School Press” 1998, No. 76(6).
- Radło M.J., *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar*, [w:] W. Bieńkowski i in., *Czynniki i miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarek w kontekście globalizacji – wstępne wyniki badań*, Prace i Materiały Nr 284, Instytut Gospodarki Światowej, Warszawa 2008.
- Rozwój regionalny w Polsce. Raport 2009*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
- Smalec A., *Innowacyjność jako czynnik rozwoju regionu*, [w:] L. Brol (red.), *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2008, Nr 3(1203).
- Strzelecki Z., *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Szolek K., *Zmiany paradygmatów rozwoju jako uwarunkowania regionalnych i lokalnych polityk innowacji w Polsce*, „Prace Naukowe Dolnośląskiego Centrum Studiów Regionalnych. Seria Konferencje” 2007, Nr 7.
- Waldziński D., *Polityka regionalna w Polsce w procesie przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2005.
- Wierzbicka W., *Quality of location in regions and economic efficiency of private companies in Poland*, „Olsztyn Economic Journal” 2013, Nr 8 (2/2013).
- Wierzbicka W., *Regionalne zróżnicowanie efektywności przedsiębiorstw prywatnych w Polsce (rozprawa doktorska)*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2012.